

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Победа Василева Луканова, член на научното жури
по конкурс за заемане на академичната длъжност 'доцент' за
нуждите на секция „Макроикономика“ на ИИИ при БАН

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № 513 от 15.07. 2026 г. на директора на Институт за икономически изследвания (ИИИ) при БАН съм определена за член на научно жури по конкурс за заемане на академичната длъжност 'Доцент' за нуждите на секция „Макроикономика“ в професионално направление 3.8. Икономика, „Икономика на обществения сектор и пазар на труда“. Избрана съм за рецензент от научното жури с протокол № 56 от 17.08.2026 г. Единственият кандидат в обявения конкурс е Кристина Стефанова Мархолева, главен асистент в ИИИ при БАН, секция "Макроикономика".

Представеният комплект материали е в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и съответния му Правилник на ИИИ при БАН, защото включва следните документи: заявление до директора на ИИИ при БАН; автобиография по европейски образец; справка за изпълнение на минималните изисквания (национални и на Института); справка за оригиналните научни приноси списък на научните публикации с приложени копия и оригинали с разделителни протоколи; списък на цитиранията с приложени доказателства резюмета на представените за рецензиране публикации; списък на друга научна продукция, представена за придобиване на ОНС „доктор“ и за заемане на академичната длъжност „главен асистент“; информация по допълнителни показатели по чл. 87, ал. 4 от Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични дейности в ИИИ при БАН. Приложен е и списък на научни проекти с участие на кандидата и с други негови професионални изяви.

Кандидатът предлага за рецензиране 24 публикации от които 1 монография, 6 студии, 17 научни статии. Разпределението на публикуваните страници в самостоятелни публикации (86%) и в такива в съавторство е направено в следващата таблица.

Вид на научните публикации	Самостоятелни		В съавторство		Общо	
	Брой	Страници*	Брой	Страници*	Брой	Страници*
Монографии	1	182			1	182
Студии в реферирани и индексирани издания	2	35	2	18.3	4	53.3
Студии в нереферирани и неиндексирани издания	1	14	1	5.2	2	19.2
Научни статии и доклади в реферирани и индексирани издания	1	13			1	13
Научни статии в списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	10	98	6	32	16	130
Общо	15	342	9	55.5	24	397.5

- Брой публикувани страници.

2 . Кратки биографични данни за кандидата

Гл. ас. Стефанова притежава бакалавърска, магистърска и докторска степен придобити в Университет за национално и световно стопанство (УНСС) съответно през 2009, 2010 и 2014 г. Дисертационният ѝ труд е на тема: „Публични разходи и модели на социално – икономическо развитие в Европейския съюз”. След успешната му защита е назначена като асистент, а впоследствие като главен асистент в УНСС със сериозна ангажираност с лекции в ОКС бакалавър и магистър на български и английски език. След 2023 г., и досега, г-жа Стефанова работи в Институт за икономически изследвания (ИИИ) при БАН. Тя има натрупан богат опит в реализацията на бизнес консултации, бизнес и стратегически анализи, при изготвяне и управление на проекти по европейски програми и като експерт в сферата на публичните политики.

3. Изпълнение на минималните изисквания

Кандидатът е представил подробна справка, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане, с която доказва, че има необходимия брой точки за заемане на академичната длъжност „доцент”. Общият брой на натрупаните точки по показатели А, В, Г и Д е 1179.25 при изисквани 450 точки, т.е. със 162.1% в повече от изискваните. От представените за рецензиране публикации пет са направени в реферирани и индексирани издания.

4. Характеристика на научната дейност на кандидата

4.1. Група В: Хабилизационен труд/ монография:

Стефанова, К. (2026). Публично финансиране на средното и висшето образование в България - резултати, проблеми и предизвикателства. София: Издателство на БАН проф. Марин Дринов, ISBN: 978-619-245-619-1, 182 страници.

Основната цел на автора е да оцени състоянието и ефикасността на публичното финансиране на средното и висшето образование в България, като идентифицира

актуални проблеми и предизвикателства. Обект на изследването е публичното финансиране на средното и висшето образование в България. Предмет на изследването са динамиката, структурата и ефикасността му.

Хабилитационният труд съдържа пет глави, увод и заключение. Всяка от главите е посветена на задачи в логическа последователност, а именно: теоретични основи на проучването; нормативна уредба на финансирането и въздействието ѝ върху ефикасността на разходите; равнище, динамиката и структурата на публичните разходи; резултати от образованието; ефикасност на публичните разходи.

В теоретичната първа глава е представена обща характеристика на публичното благо средно и висше образование; държавната политика при финансирането му; вътрешните фактори за неговата ефикасност; съдържанието на директните и индиректни резултати от образованието. Обоснована е трудността при изследване на ефикасността на разглежданите разходи за средно и висше образование. Изходът, който се предлага от автора е прилагането на сравнителен подход и идентифициране на отклонения от общата тенденция в други страни и/или избрана страна бенчмарк. Важно е да се посочи, че още в началото на проучването върху ефикасността са очертани съвременните предизвикателства пред образованието и неговото публично финансиране като дигиталната трансформация, изкуствения интелект, екологичните изисквания и демографски промени определящи търсенето на работна сила, както и изискванията за ново качество при подготовката на завършващите висше и средно образование.

Втора глава представя нормативната уредба за публично финансиране на средното и висше образование в България и проучва нейното влияние върху различните детерминанти на ефикасността на съответните разходи. Направен е общ извод за определена степен на съответствие на правилата за финансиране на средното и висше образование спрямо новите предизвикателства като са поставени акценти върху обучения по нови професии, защитени професии и такива с незадоволено работодателско търсене.

В трета глава подробно са представени равнището, динамиката и структурата на публичните разходи общо за образованието и отделно тези за средно и висше образование в България за достатъчно дълъг период (2012 - 2023 г.) Те са сравнени с тези в страните от централна и източна Европа (ЦИЕ). Коректно са анализирани структурата на тази разходи по видове; делът им в общите публични разходи; еластичността им спрямо БВП; положителната връзка между увеличението на тези разходи и растежа на БВП; промените в публичните разходи за обучаем в публична институция като % от БВП на човек от населението. Отделно са анализирани разходите за трудови възнаграждения на заетите в образованието във връзка с високия им относителен дял общо в разходите и значението им за качеството на образователния продукт.

В четвърта глава са разглеждани и оценени резултатите от средното и висшето образование в България. Оценките се правят отново при сравнение със страните от ЦИЕ

и при пълно използване на възможностите на наличната вторична статистика. Подчертана е неблагоприятната позиция на България относно дела на населението (25 – 64 г.) със завършено средно образование в корелация с рано напусналите; също неблагоприятната пропорция между завършили средно общо и средно професионално образование в полза на второто; ниското качество на постигнатите резултати в средното образование. Положителен елемент в тази част е направения критичен анализ на състоянието на средното общо и професионално образование във връзка с младежката безработица.

Висшето образование в България е изследвано в количествен, качествен и сравнителен аспект спрямо страните от ЦИЕ. Кандидатът доказва, че висшето образование улеснява прехода към заетост и оставането в нея (особено при младежите), както и че оказва положително влияние върху средната брутна месечна заплата, и евентуално – общо върху доходите на населението.

В пета глава се прави оценка на ефикасността на публичните разходи за средно и висше образование в България в сравнителен план със страните от ЦИЕ. Постигане на автора е съставената методология за измерване на ефикасността на основа на концепцията за граница на ефикасността; прилагането на DEA (Data Envelopment Analysis) метода и на линейни програми. Приемам направения анализ за коректен. Едни от основните му изводи са, че България в сравнителен план със страните в ЦИЕ не е постигнала ефикасност на публичните средства за средно образование сред населението в ниска възрастова граница, в която е нормално да се завърши тази степен. Също така, ефикасността при обхвата на младото население (25 – 34 г.) във висше образование остава незадоволителна.

В заключението са обобщени резултатите от изследването, както и свързани с тях проблеми и предизвикателства в областта на публичното финансиране на средното и висшето образование в България. По-важните от тях доказват, че в България се наблюдава устойчива тенденция към увеличаване на публичното финансиране на средното и висшето образование и постепенно подобряване на нормативната рамка като същевременно продължават да съществуват редица проблеми, свързани с ефикасността на публичните разходи. Анализът установява относително ниско ниво на публично финансирането в сравнение със страните от Централна и Източна Европа; недостатъчно обвързване на финансирането с образователните резултати в качествен аспект, дисбаланси в структурата на разходите по вид; необходимост от промени с цел по-ефикасно изразходване на публичните ресурси.

4. 2. Статии и доклади

4.2.1. Статии и доклади в реферирани и индексирани научни издания

В тази група е предложена за рецензиране една статия, а именно: Educational Structure of the Population in Bulgaria and the Countries of Central and Eastern Europe in the Context of the Green Transition and the Youth Unemployment, Strategies for Policy in Science and Education (Образователна структура на населението в България и страните от централна

и източна Европа в контекста на зеления преход и младежката безработица, стратегиите за политики в науката и образованието), ISSN/ISBN 1310-0270, 13 стр.

В статията са разгледани състояние и насоки на подобряване на образователни структури на населението в страните от ЦИЕ, които могат да осигурят предимства за прехода към зелена икономика и за намаляване на младежката безработица. Изследването е направено на база на сравнителен анализ на данни от Евростат. Използвани са стойностите на индикатор за амплитуда, създаден с цел да се установи връзка между образователното ниво и показателите за младежката безработица в страните в ЦИЕ. Обоснован е изводът, че образователна структура с по-голям дял от населението със средно професионално и висше образование, и по-малък с основно и по-ниско ниво на образование има предимства при преход към зелена икономика и при прехода на младежите към трудова дейност след приключване на обучението им. Сред страните от ЦИЕ България има най-неблагоприятната образователна структура на населението, която не стимулира висока степен на готовност за тези преходи.

4.2.2. Статии и доклади в нереферирани и неиндексирани научни издания

В тази група са включени 16 статии по темата на конкурса. Те могат да бъдат обединени в тематични групи, а именно:

- Средното и висше образование като процеси и ефекти.

Образователната структура на населението в България и в ЕС е разгледана в контекста на прехода към зелена икономика, като се обръща специално внимание на дела на населението със средно професионално и висше образование като фактор, улесняващ прехода, както и като намаляващ безработицата сред младите хора. Анализирани са различията между държавите-членки в Европейския съюз по отношение на дигиталните умения сред населението, като наред с това се очертават и приликите между отделни държави, формиращи общ модел. Чрез приложението на метода на клъстер анализ се достига до важен извод, че степента на дигитални умения на населението може да се възприеме като съществен разграничителен белег за моделите в страните в ЕС.

В сравнителен план са проучени икономическите и социалните ефекти от висшето образование и съответните определящи фактори в страните от Европейския съюз. Те са измерени чрез амплитудата (процентна разлика) между населението със средно и с висше образование по отношение на няколко показателя за пазара на труда и социалните условия. Това е заетостта, средните месечни доходи, риска от бедност и социално изключване.

Формулирани са препоръки за развитието на дуалната система в България с оглед увеличаване на участието на МСП и отчитане на регионалните особености на образователната структура на населението и безработицата сред младежите. Гл. ас. Стефанова доказва, че стимулите за МСП да станат партньори в дуалното обучение изискват прилагане на регионален критерий като образователната структура на

населението, процент на рано напуснали образование и обучение и младежката безработица в регионите от ниво NUTS 2.

- Публични разходи общо и отделно за средно и висше образование.

В тази група са публикации върху: трендове и практики на финансиране на публични средства в средното и висше образование в контекста на ЕС и в сравнение със страните в ЦИЕ, както и от аспекта на европейска интеграция; модели за финансиране на научно-изследователската и развойна дейност; ефикасност на публичните разходи във висшето образование в държавите в ЕС и ЦИЕ; ефикасност на публични разходи за висше образование в съответствие с изискванията за постигнато качество; конвергенция във функционалната структура на публичните разходи между държавите членки на ЕС. Представлява интерес използването на метода на Сигма конвергенция за определяне на степента на сближаване между държавите членки на ЕС при по-голямата част от функционалните направления на публичните разходи. Приложеният клъстерен анализ и съответните модели за финансиране на разходите за научно изследователска и развойна дейност в Европейския съюз показва според кандидата, че моделът с най-висок дял на финансирането от частния сектор осигурява най-високи разходи за тази дейност като процент от БВП. Ефикасността на разходите за висше образование в държавите членки на ЕС и в ЦИЕ в сравнителен план е проучена чрез подхода на „границата на ефикасността“ при три алтернативни спецификации на модела с различни показатели за резултатите (ниво на придобито образование, равнище на заетост, население, което не е в риск от бедност и социално изключване). Приложен е нов подход за проучване на ефикасността на разходите за висше образование във връзка с качеството му. Резултатите от изследването показват, че сред изследваните държави от ЦИЕ България отбелязва най-голямо отклонение от границата на ефикасността.

- Структурна конвергенция и секторни специфики на пазара на труда

Представляват интерес изследванията върху структурната конвергенция на България към еврозоната според разпределението на заетостта сред икономическите сектори, с което се прави допълнителна оценка за готовността на икономиката за приемане на еврото. Също така са представени съществуващите тенденции в разпределението на заетостта сред икономическите сектори в България и еврозоната в периода 2000-2019 година. Чрез съпоставка на относителните дялове на заетостта по сектори и прилагане на коефициент на вариация за оценка на сигма конвергенция е идентифицирана степента на различия в структурата на заетостта и тяхната динамика между България и страните, приели евро-валутата. Отново във връзка с еврозоната са проучени тенденциите в секторната производителността на труда в България и страните в ЦИЕ. В теоретичен план са представени значението и факторната обусловеност на структурната конвергенция на пазара на труда в ЕС.

4.3. Студии

4.3.1. В реферирани и индексирани издания

В тази група са представени за рецензиране 4 студии, вкл. 2 в съавторство. Представлява интерес самостоятелната студия на кандидата: Stefanova, K. (2024). Public Sector Impact on Income Inequality in CEE Countries, Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania), (Въздействието на публичния сектор, върху неравенството в доходите в страните от ЦИЕ) с.78-97, ISSN 0205-3292.

По-конкретно, резултатите от изследването с прилагане на панелна регресия доказват, че данъчните системи в страните от ЦИЕ с ограничена прогресивност и нисък дял на данъците върху доходите в общите данъчни постъпления не допринасят ефективно за намаляване на неравенството в доходите. Разходите за социални услуги и образование са отрицателно свързани с неравенството в доходите. В тази връзка се обобщава, че публичните разходи за образование оказват най-силно влияние върху намаляването на неравенството в доходите. Гл. ас. Стефанова прави важния извод, че разходната политика има по-силно въздействие от данъчните мерки при справянето с неравенството в доходите в страните от ЦИЕ.

В друга студия се прави опит за моделиране концентрацията на богатството в 11 държави-членки на ЕС от региона на Централна и Източна Европа за периода между 1995 и 2021 г., като се прилагат панелни иконометрични методи. В отделна студия за България (2005–2017 г.) чрез прилагане на ARDL модел, се установява, че въвеждането на 10% пропорционален (плосък) данък върху доходите на физическите лица е сред важните краткосрочни фактори, определящи неравенството във финансовото богатство, наред с лихвените проценти по кредитите и общото ценово равнище.

4.3.2. В нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

Представени са 2 студии, от които едната в съавторство. В самостоятелната студия кандидатът изследва структурната конвергенция на страните от ЦИЕ с еврозоната според разпределението на заетостта сред икономически сектори. В другата студия се анализира неравенството в доходите от трудови възнаграждения в България през периода 2010-2019 г., като се използват данни от Националната агенция по приходите (НАП) за действително получените доходи на данъкоплатците и данни от проучването на доходите от трудова дейност, събрани в рамките на Изследването на бюджетите на домакинствата на Националния статистически институт (НСИ).

В допълнение към избирателно представеното съдържание на рецензираните публикации е необходимо да се добави, че гл. ас. Стефанова познава и прилага съвременни методи в изследванията си. Те включват: иконометрично моделиране; непараметрични методи за ефикасност; многомерни статистически класификационни модели; прилагане на Сигма конвергенти модели.

4.4. Приноси и цитирания

4.4.1. Приноси

Кандидатът е представил справка-самооценка на научните и научно-приложни приноси. Приемам предложеното от кандидата съдържание, което включва подробен списък на приносите във всяка публикация. Те са групирани в следните направления: публично финансиране на благото образование, неговите ефекти и ефикасност на разходите за средно и висше образование; типология и конвергенция в сферата на публичните финанси в ЕС; неравенство в доходите и богатството: измерване, детерминанти и роля на публичния сектор; образователна структура на населението, умения и пазар на труда; структурна конвергенция и секторни специфики на пазара на труда.

В допълнение, предлагам групировка на приносите според техния характер като теоретико-методологически и такива с практическа насоченост. Тя включва:

- Приноси с предимно теоретико-методологически характер:

Чрез методологична рамка на входно-изходния (производствен) модел са изведени вътрешните фактори на ефикасността на финансирането на средното и висше образование и потенциални посоки на тяхното влияние.

Реализиран е подход за използване на „добавената стойност“ на висшето образование (чрез амплитудата спрямо населението със средно образование от същата възрастова група) при конструирането на косвени качествени изходни показатели в DEA модел.

Систематизирана е концептуално-теоретична рамка за анализ на структурната конвергенция на пазара на труда, диференцираща взаимосвързани направления на нейното проявление, факторната им обусловеност и взаимна логическа връзка.

Разработена е и приложена комбинирана методика от ВСС модели (ориентирани към входа и изхода) както и SBM (неориентирани) модели за оценка на ефикасността на публичните разходи за средно и висше образование в страните от ЦИЕ.

Разработена е DEA методологията с три алтернативни спецификации на модела с различни изходни показатели (постигнато ниво на образование, коефициент на заетост, население извън риск от бедност и социално изключване). За висшето образование методиката е допълнително надградена за отчитане на смесения характер на финансирането му.

Създадена е комбинирана методология от панелен Бета конвергентен подход и Сигма конвергентен анализ чрез линеен трендов модел на коефициента на вариация за оценка на конвергенцията в производителността на труда между страните в ЦИЕ и в Евроразоната на агрегирано и на секторно ниво.

- Приноси с предимно приложен характер.

Направена е оценка на влиянието на нормативната уредба на финансирането на средното и висшето образование върху състоянието им; върху влиянието на факторите

за ефикасност и спрямо съответствието им на съвременните предизвикателства и при реализиране на социалните функции на образователната система в България.

Оценена е степента на конвергенция на разходите за образование на обучаем в България спрямо средното равнище за ЕС, както и на конвергенцията между държавите в ЕС във функционалната структура на публичните разходи.

Определена е ефикасността на разходите за висше образование в България и в страните от ЦИЕ.

Диференцирани са групи държави в ЕС (чрез приложен клъстърен анализ) според равнището на дигитални умения сред населението, начините за тяхното придобиване и ролята на държавата и бизнеса в процеса на тяхното формиране като е установено мястото на България в тази класификация.

Оценена е структурната конвергенция конкретно на България към Евроразоната спрямо разпределението на заетостта сред икономическите сектори за периода 2000-2019 г. чрез приложение на алтернативни спецификации на Сигма конвергентния анализ, базиран на индекс на дивергенция с декомпозиция по сектори, както и на коефициент на вариация.

Изведени са секторните тенденции и специфики в реалната производителност на труда в България спрямо Евроразоната, като е потвърдено, че структурната промяна в икономиката обуславя по-висок темп на растеж на общата производителност на труда в сравнение с тази на секторно ниво.

4.4.2. Цитирания

Кандидатът е представил подробна справка за цитиранията на представените научни разработки. От справката е видно, че те са цитирани 27 пъти в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация или в монографии и колективни томове; 19 пъти в монографии и колективни томове с научно рецензиране; 28 пъти в нереферирани списания с научно рецензиране. Честотата на цитиране на публикациите на гл. ас. Стефанова свидетелства за нейната познаваемост и признание сред научната общност у нас и в други европейски страни.

5. Оценка на личния принос на кандидата

От приложената в началото таблица с разпределение на научните публикации добре проличава високата степен на индивидуална заслуга на гл. ас. Стефанова. Тя е представила достатъчен обем научна продукция с необходимото качество. Използваните литературни източници са цитирани коректно. Няма данни за плагиатство.

6. Критични забележки

Нямам съществени критични бележки.

7. Лични впечатления

Познавам лично кандидата след постъпването ѝ на работа в ИИИ при БАН през 2023 г.. Имам прекрасни впечатления от нейната работа и професионалното ѝ развитие в ИИИ.

8. Заключение

Документите и материалите, представени от единствения кандидат гл. ас. д-р Стефанова по настоящия конкурс отговарят на минималните изисквания на ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ИИИ при БАН. Кандидатът е представил достатъчен брой научни трудове, публикувани след използването при защитата на ОНС 'доктор'. Научната квалификация на гл. ас. д-р Стефанова е на необходимото ниво. Постигнатите от кандидата резултати в научно-изследователската дейност във висока степен съответстват на специфичните изисквания на ИИИ при БАН, приети във връзка с Правилника за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащите се в тях приноси, считам че имам пълното основание да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Научния съвет на ИИИ при БАН за избор на гл. ас. д-р Кристина Стефанова на академичната длъжност „доцент“.

18.10.2026 г.

Рецензент:

(проф. д-р Победа Луканова)